

Shnayer Leiman, associate editor of *Tradition*, is Professor of Jewish History and Literature at Brooklyn College of the City University of New York, and Visiting Professor of Bible at the Bernard Revel Graduate School, Yeshiva University.

THE ADVENTURE OF THE MAHARAL OF PRAGUE IN LONDON: R. YUDL ROSENBERG AND THE GOLEM OF PRAGUE

I. PROLOGUE

Several years ago, a book dealer's catalogue with the following entry crossed my desk:¹

Leah Rosenberg, *The Errand Runner: Reflections of a Rabbi's Daughter* (Mordecai Richler's mother). Toronto: Wiley, 1981. 149 pp., illustr., \$6.

Clearly, the enterprising book dealer inserted the parenthetical note—identifying the author as Mordecai Richler's mother—in order to attract the attention of potential buyers. As the title makes clear, however, the author preferred to identify herself as her father's daughter, i.e., as the daughter of Rabbi Yudl Rosenberg (1859-1935), rather than as her son's mother. A perusal of the book's content, which offers a vivid, sympathetic, and extensive portrait of R. Yudl while barely mentioning Mordecai Richler, underscores the irony of the catalogue entry.

The *Encyclopaedia Judaica* contains a 250 word entry devoted to Mordecai Richler.² There is no entry on his grandfather, R. Yudl Rosenberg.³

II. INTRODUCTION

In his חסיפור החסידי,⁴ Joseph Dan writes:

Without doubt, R. Yudl Rosenberg was one of the most prolific, creative,

---

This paper was originally delivered as the Fourth Annual Lecture of the Victor J. Selmanowitz Chair of Jewish History at the Graduate School of Jewish Studies, Touro College, on May 16, 1999.

and startling personalities of our literature in recent generations. So long as his writings are not properly investigated, we will not be able to fathom the lines of inner development of modern Hebrew literature. Sadly, little has been written about this unusual personality, and little is known about him. . . . In his writings, and in what has been said about him, it is difficult to find the slightest flaw in his character. Doubtless, he was a devoted Jew, loyal to the Torah, and to its ethical teachings and commandments. His personal integrity, however, did not necessarily carry over to his literary works, in the sense that we apply "integrity" to literature today. Many of his literary works, bearing his name, can only be labeled forgeries. Thus, for example, he published a book entitled *חכמת מהר"ל*, which describes a disputation between the Maharal and a priest named Johann Sylvester regarding the principles of the Jewish faith. Several of the letters ascribed to the Maharal in this volume reflect an attempt by Rosenberg to rely on the authentic material from the Maharal corpus. But, for the most part, Rosenberg did not attempt to do this in a serious manner. He uses the language of his time, and his own personal style of writing. The forgery is blatant. . . . If, however, we consider R. Yudl a forger with regard to historical texts, it is quite another matter with regard to belles-lettres. Here he must be viewed as creative, original, and prolific without peer.

It seems that Rosenberg viewed himself as a descendant of the Maharal of Prague. He devoted the best of his work to this figure. This found expression especially in his major contribution to belles-lettres, the *נפלאות מהר"ל*, a collection of popular legends connected to the Maharal of Prague, most of them imaginary. This book was widely distributed and was profoundly influential because of its many tales about the Golem allegedly created by the Maharal. . . . Due to Rosenberg's tales, Maharal's rich intellectual and literary legacy was mostly eclipsed. This great thinker is now known primarily as the creator of the Golem. It is difficult to find a parallel in the present century, whether in Hebrew or worldwide literature, of a book that has so captivated the popular imagination. Every child knows about the Golem of the Maharal. But very few know about the Maharal's authentic literary contribution. Rosenberg is largely responsible for this [skewed image of the Maharal].

Dan's account emphasizes the profound significance of R. Yudl's contribution, even as it laments the lack of scholarly attention R. Yudl has been accorded to date. Precisely because of this lack of scholarly attention, Dan's analysis itself is flawed. Thus, for example, Dan indicates that R. Yudl published a book entitled *חכמת מהר"ל*, which Dan then labels a "blatant forgery." R. Yudl never claimed to be, nor is it likely

that he was, the author or editor of *חכמת מהר"ל*.⁵ Dan suggests that R. Yudl may have considered himself to be a descendant of the Maharal, hence his literary obsession with the Maharal. In fact, R. Yudl claimed descent from a variety of leading Jewish authorities, ranging from R. Judah Hasid (d. 1217) to R. Yaakov Koppel of Mezhirech (d. 1740) and R. Meir of Apta (d. 1831).⁶ He never claimed descent from the Maharal of Prague, despite ample opportunity to do so.⁷

Given the confusion that abounds regarding almost every aspect of R. Yudl's life, ranging from the date of his birth⁸ to the date of his death⁹—and including all that happened in between—we shall attempt to make a contribution, however modest, toward an intellectual portrait of R. Yudl. We shall focus primarily on R. Yudl's Maharal corpus.

III. חשן המשפט של הכהן הגדול

R. Yudl's Maharal corpus consists of the following works:

1. הגדה של פסח עם פירוש ומנהגי הגאון קדוש עליון מהר"ל מפראג, Warsaw, 1905.
2. נפלאות מהר"ל, Piotrkow, 1909.
3. חשן המשפט של הכהן הגדול, Piotrkow, 1913.

In common, the title pages of these books indicate that they were published by R. Yudl Rosenberg and were based upon authentic manuscripts from the Royal Library in Metz.¹⁰ At this point of our investigation, we will focus on the least known member of R. Yudl's Maharal corpus, the *חשן המשפט של הכהן הגדול*.

In 1913, the very year that he would leave his native Poland for Canada, R. Yudl published an astonishing tale in a booklet entitled *חשן המשפט של הכהן הגדול*.¹¹ It consisted of two separate accounts of an event that purportedly occurred in London in 1590¹² and involved the Maharal of Prague.

According to R. Yudl, the first account was drawn from a long forgotten Hebrew manuscript that had been gathering dust on the shelves of the "Royal Library in Metz." R. Yudl prepared the publication copy of the account by personally copying it out "letter by letter" from the original manuscript. The manuscript was an autograph copy of R. Manoah Hendel's (d. 1612)¹³ *כלי המקדש*, a treatise devoted to the various utensils that had been in use in the Temple service in Jerusalem. In his discussion of the whereabouts of the utensils that had survived the destruction of the Temple, R. Manoah Hendel incorporated a story he

had heard personally from his teacher, the Maharal. Indeed, the Maharal had ordained that the story be recorded for all generations.

Briefly told, the Maharal related how in 1590 he learned that the twelve precious stones of the Jewish High Priest's breastplate (יָשָׁן הַמִּשְׁפָּט)—which had survived the destruction of the Second Temple and ultimately made its way to England—had been stolen from the Belmore Street Museum in London. The Maharal immediately left for London where, by posing as a wealthy collector of antiquities, he managed to make contact with a certain Captain Wilson, who was both a charlatan and a thief. Wilson had ingratiated himself with a former curator of the Belmore Street Museum, Professor Andreas. Through Andreas, an innocent victim of Wilson's intrigues, Wilson gained entry to the museum's inner vaults and succeeded in pirating away the twelve precious stones. The actual theft took place after a new curator had been appointed: Professor Edward Mortimer. After the Maharal and Wilson had settled on a rather steep purchase price, the Maharal sought and obtained a two week reprieve, ostensibly in order to raise the agreed-upon exorbitant sum of money. In fact, the Maharal used the two-week period to wreak havoc with Wilson's personal life by means of a series of miraculous interventions into Wilson's daily routine. By the end of the two week period, Wilson was a broken man who repented and was only too happy to rid himself of the precious stones at no cost to the Maharal. At the advice of the Maharal, Wilson confessed the crime to Andreas, handed him the precious stones, and requested that they be restored to the Belmore Street Museum in a manner that would not incriminate him (i.e., Wilson). So ends the first account, i.e., the account of the Maharal as recorded in R. Manoah Hendel's כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ, which, however, provides no details as to whether or how Andreas managed to restore the jewels without implicating either Wilson or himself. This would be the task of the second account, appended by R. Yudl to the first account.

According to R. Yudl, the second account was drawn from the memoirs of Professor Edward Mortimer, noted archaeologist and Curator of the Belmore Street Museum in London. Mortimer, successor to Andreas as Curator, served in that capacity when the jewels were stolen, and, later, when they were returned. The account, written originally in English, became widely known through the efforts of an English publicist, and eventually appeared in print in Russian translation. R. Yudl assures his readers that his Hebrew version is a "verbatim" rendering of the Russian translation. The second account is brief; it simply corroborates the first account and provides a happy ending, tying

together the various loose ends that remained from the first account. In order to underscore the veracity of the accounts, R. Yudl appended a personal letter (addressed to him and dated April 1, 1913) from a Jewish scholar in London who testifies, among other things, that he is aware that the Jewish High Priest's breastplate is still in England and that he has seen the original English version of Professor Edward Mortimer's account of the theft and eventual return of the jewels.

Despite R. Yudl's efforts at verisimilitude, both accounts are imaginary and have no basis in fact. There never was a Royal Library in Metz; R. Manoh Hendel did not author a work entitled כלי המקדש; there was no Belmore Street Museum in London in 1590 or at any other time; and the Jewish scholar's letter appended to the accounts is a literary hoax.

More importantly, R. Yudl lifted virtually the entire plot, including the very names of its leading characters (Captain Wilson, Professor Andreas, and Curator Mortimer) from Sir Arthur Conan Doyle's short story entitled *The Jew's Breastplate*. First published in *Strand Magazine* in 1899, it appeared in book form in 1908.¹⁴ Shortly thereafter it appeared in Russian translation,¹⁵ and R. Yudl—who was fluent in Russian¹⁶—appropriated it for his Maharal corpus.¹⁷ If done properly, this would have required extensive editorial revision on R. Yudl's part, for Conan Doyle's short story is set in Victorian England whereas the Maharal belongs more properly to sixteenth century Bohemia. R. Yudl, however, seems not to have been overly concerned with smoothing away the anachronisms that abound.¹⁸

It will be recalled that R. Yudl's first account, allegedly drawn from a late sixteenth or early seventeenth century manuscript that had been languishing in the Royal Library of Metz, already knows the names of all the key places and characters, e.g., the Belmore Street Museum in London, Captain Wilson, Professor Andreas, and Curator Mortimer. But the Belmore Street Museum and precisely the names of those three characters are attested in only one other existing document, namely, Sir Arthur Conan Doyle's *The Jew's Breastplate*, first published in 1899. Given the fact that Sir Arthur Conan Doyle could not read Hebrew,¹⁹ it is highly unlikely that he derived the plot and the characters from an alleged Hebrew manuscript at the Royal Library in Metz. R. Yudl, however, could read Russian. Given the priority of publication on the part of Conan Doyle, it is quite obvious that R. Yudl borrowed from Conan Doyle and not vice versa. Except for Conan Doyle's mention of the Belmore Street Museum, there is no record of the existence of a museum by that name in London.²⁰ It will be obvious to almost any reader

of *The Jew's Breastplate* that the Belmore Street Museum is patterned after the British Museum as it appeared in Victorian England. The British Museum was founded in 1753;²¹ neither it nor the "Belmore Street Museum" existed in 1590. In short, the evidence is overwhelming; R. Yudl's first account is imaginary. It is drawn from a Conan Doyle short story, with some imaginative additions on R. Yudl's part.

All this doesn't bode well for the historicity of the remaining members of R. Yudl's Maharal corpus, all of which are ascribed to the Royal Library in Metz. A diehard R. Yudl (or: Maharal) enthusiast may wish to claim that while it appears that R. Yudl's חשן המשפט של הכחן הגדול was not based upon an authentic manuscript from the Royal Library in Metz, this in no way impugns the existence of that library and its other Hebrew manuscripts. Against such a claim, it should suffice to note that R. Yudl's publications aside, there is no record of either Jew or Gentile who has ever set foot in, or seen a manuscript from, the Royal Library in Metz.²² Moreover, regarding the specific Hebrew manuscripts that R. Yudl mentions in conjunction with the Royal Library in Metz, no copies of these manuscripts are known from any other library, nor are their titles mentioned anywhere in Jewish literature prior to R. Yudl's announcement of their existence.²³ What remains to be determined is whether the Royal Library in Metz was a figment of R. Yudl's imagination, or whether R. Yudl was duped by an enterprising forger named Hayyim Scharfstein.²⁴ If the former, and the evidence seems to point in that direction,²⁵ the moral issue of passing off fiction as fact needs to be addressed.²⁶ Since R. Yudl authenticated quasi-halakhic texts (such as Maharal's Passover Seder practices in פירוש מהר"ל להגדה של פסח עם פירוש מהר"ל; and גורל העשירות [Warsaw, 1904], a treatise on divination by lottery which he attributed to the otherwise unattested Rabbi Zemach b. Ahai Gaon) by ascribing them to the Royal Library of Metz, the moral issue looms large indeed.²⁷

IV. נפלאות מהר"ל²⁸

Clearly, the most influential work of R. Yudl's Maharal corpus was *נפלאות מהר"ל*, which, ascribed to the Maharal's son-in-law, Rabbi Isaac b. Samson Katz (d. 1624), purports to be—among other things—an eyewitness account of how the Maharal created the Golem of Prague.²⁹ While generally recognized in academic circles as a literary hoax, it is incredible that neither a scholarly monograph nor even a single scholarly study has been devoted to an examination of this specific issue.³⁰ This is indicative of the present state of scholarship regarding R. Yudl.³¹

In brief, *נפלאות מהר"ל* tells the following story. In 1572, the Maharal was appointed Chief Rabbi of Prague. Upon his arrival, he learned that the Jews in Prague were repeatedly the victims of blood libel. In order to stave off further accusations, the Maharal turned to the head of the Christian community in Prague, Cardinal Johann Sylvester, and offered to engage in a debate with him about the false blood accusations. The terms of the debate were agreed upon, and the debate took place over a thirty day period. The Cardinal was persuaded by the Maharal's defense, and a copy of the proceedings was sent to the King of Bohemia and Holy Roman Emperor, Rudolph II (d. 1612). The King too was persuaded by the wisdom of the Maharal's arguments, and on the first day of Shevat, 1573, he granted the Maharal a private audience in the royal palace. Rudolph agreed to draft and enforce new legislation which would protect the Jews against the blood libel. Despite these impressive political gains, the Maharal decided in 1580 that it was necessary to create a Golem in order to protect the Jews against their enemies. On 20 Adar, 1580, the Golem was created; on *Lag Ba-Omer*, 1590, it was destroyed. The bulk of *נפלאות מהר"ל* is devoted to a detailed account of the adventures of the Golem during its ten years of service to its master, the Maharal of Prague.

In fact, much of the information provided by *נפלאות מהר"ל* is historically inaccurate. In 1573, Rudolph II was neither King of Bohemia nor Holy Roman Emperor. In that year, Maximilian II (d. 1576) served in both capacities. Indeed, Maharal was granted a private audience with Rudolph II. A contemporary account of this meeting has come down to us; it states unequivocally that the meeting occurred in 1592!³² Alas, not only did no Cardinal by the name of Johann Sylvester serve in Prague during the lifetime of the Maharal, but no Cardinal by that name seems to have served at any time in Prague or, for that matter, anywhere else.³³

Clearly, *נפלאות מהר"ל* was not written by the Maharal's son-in-law. It appears to be a literary hoax, and like all the other alleged manuscripts from the Royal Library in Metz, it was a modern forgery published by R. Yudl Rosenberg.

Did the Maharal create a Golem? If our only evidence for the Maharal's Golem came from the writings of R. Yudl, we would perforce conclude that the Maharal's Golem is imaginary. In fact, the tradition that the Maharal created a Golem antedates R. Yudl. Already in 1837 (before R. Yudl was born), legends about the Maharal and the Golem appeared in print.³⁴ The early printed accounts indicate that these legends had an

oral history before being recorded.³⁵ They probably go back at least to the second half of the eighteenth century.³⁶ Unlike R. Yudl's version, these accounts never speak about blood libel, and they know nothing about a Cardinal Johann Sylvester. Nonetheless, the gap between the death of the Maharal in 1609 and the first printed account in 1837 is striking.³⁷ There is certainly no evidence contemporary with the Maharal that he—the Maharal—created a Golem. Rationalists dismiss the late accounts out of hand; mystics hold on to them dearly, though they often seem unaware of just how late and thin these traditions really are.

A Chief Rabbi of Prague, the noted scholar and משכיל, R. Solomon Judah Rapoport (d. 1867), once wrote:³⁸

The Maharal's hands did not produce a Golem. His great wisdom is reflected not by the fact that he produced a Golem, but rather by the fact that he produced its opposite, i.e., he produced a great disciple, the Gaon and glory of Israel, Rabbi Yom Tov Lipmann Heller, author of the *Tosafot Yom Tov*.

More recently, the distinguished Jewish educator, Rabbi Moshe Einstadter, wrote:³⁹

Was there a Golem that walked the ghetto streets during the last quarter of sixteenth century Prague? Did Maharal indeed create a homunculus-like man to serve and protect a victimized Jewish populace? Let us but say that *if* asked, the question must be phrased: Did Maharal *in fact* create such a being? However, as to whether the Master, who so clearly saw the antecedents of the material world in the ideal spiritual one and how the former was determined and formulated by the latter, and who moved so freely and intimately from the one level to another—whether he could have created a Golem is no matter for debate at all.

V. IN DEFENSE OF R. YUDL

נפלאות מהר"ל is clearly a work of fiction. Due to the literary conventions adopted by R. Yudl, such as identifying the original author as R. Isaac b. Samson Katz and ascribing the manuscript to the Royal Library of Metz, many mistook fiction for fact. Was R. Yudl guilty of fraud?

Much, it would seem, depends upon the motivation and claims of the author. If it could be demonstrated that R. Yudl deliberately passed off fiction as fact in order to deceive his readers, let us suppose for monetary gain, we would surely conclude that נפלאות מהר"ל is a crude for-

gery.⁴⁰ Nowhere, however, in his voluminous writings did R. Yudl suggest that he considered *נפלאות מהר"ל* an authentic historical document. Nor is there any testimony from his contemporaries that R. Yudl ever claimed—either publicly or privately—that *נפלאות מהר"ל* was fact rather than fiction. To the contrary, there is evidence that he admitted openly that *נפלאות מהר"ל* and *חשן המשפט* were works of fiction.

On Wednesday, February 18, 1931, the Jewish community of Montreal celebrated R. Yudl's seventieth birthday. A souvenir journal was published and distributed at the banquet in his honor.⁴¹ It includes a detailed biography in Yiddish that could only have been written by (or: with the aid of) R. Yudl.⁴² In it, R. Yudl's literary oeuvre is subdivided into three categories:

1. רבנישע ספרים
2. דרוש און קבלה ספרים
3. פאלקס-ליטעראטור

Listed prominently in the category of פאלקס-ליטעראטור are *נפלאות מהר"ל* and *חשן המשפט*! Clearly, R. Yudl did not attempt to misrepresent the fictional character of either book. Much like his older contemporary, Marcus Lehmann (d. 1890) of Mainz,⁴³ R. Yudl wrote historical novels and short stories for the masses. These were intended to inculcate Jewish values, provide Jewish heroes for juveniles, and offer a religiously acceptable alternative to the proliferation of German and French novels at the turn of the century. That many mistook his fiction for fact cannot be blamed on R. Yudl.

VI. AN IMAGINARY TREATISE ASCRIBED TO A DISCIPLE OF RABBI JACOB EMDEN

Having become familiar with R. Yudl's predilection for passing off fiction as fact, and for inventing imaginary books and libraries, we began examining his halakhic and kabbalistic works to see to what extent his belletristic tendencies affected his scholarly work. One sample is astonishing.⁴⁴

R. Yudl's translation of the *Zohar* into Hebrew was nothing less than a messianic act on his part. As he explains in the introduction to his translation, the *Zohar* itself claims that the spread of its teaching will culminate in the messianic age. But, asks R. Yudl, how could its teaching spread among Jews who, for the most part, do not understand Aramaic, the language of the *Zohar*? Hence the necessity of translating the *Zohar* into Hebrew.⁴⁵

In the introduction to his translation of the *Zohar* on *Leviticus*, published in 1925, R. Yudl discusses the controversy surrounding the authenticity and antiquity of the *Zohar*. In passing, he notes that Rabbi Jacob Emden (d. 1776), the distinguished rabbi and polemicist, was among the *Zohar*'s severest critics. Indeed, added R. Yudl, Emden concluded that the *Zohar* was post-talmudic in origin.⁴⁶

Apparently, R. Yudl regretted publicizing the fact that a distinguished rabbi considered the *Zohar* a post-talmudic work (i.e., a work falsely ascribed to R. Shimon bar Yohai and, therefore, inauthentic). Emden's view, in effect, undermined the very purpose of R. Yudl's translation. So later in 1925, in a supplement to his translation of the *Zohar*,⁴⁷ R. Yudl stated that while in Lodz he chanced upon a worn copy of a book entitled צור דבש. The title page was torn and lacked the portion with the name of the author. But a careful reading of the volume enabled R. Yudl to establish that its author was a disciple of R. Jacob Emden. According to R. Yudl, the volume contained some brief legal responsa, as well as a series of letters, written by Emden. R. Yudl cites a passage from one of Emden's letters which supports the antiquity and authenticity of the *Zohar*. The passage explains away the earlier position of Emden which offered a scathing critique of the antiquity and authenticity of the *Zohar*.⁴⁸ It does so by indicating that the earlier position was intended only as a means of pulling the rug out from under the feet of Sabbatian teaching and, therefore, was not to be taken seriously by normative Jews. While the alleged Emden passage cited by R. Yudl may well be an accurate reflection of Emden's sentiments,⁴⁹ the book from which it is drawn does not exist. Apparently, neither the title nor the passage, neither the legal responsa nor the letters, have been cited (or: sighted) by anyone other than R. Yudl. It would appear that the volume was on loan from the Royal Library in Metz.

VII. R. YUDL ROSENBERG: WHAT REMAINS TO BE DONE

This brief discussion has touched upon a host of issues relating to R. Yudl Rosenberg, most of them neglected by modern scholarship. What follows is a preliminary list of scholarly desiderata. First, a comprehensive bibliography of R. Yudl's writings needs to be compiled.⁵⁰ As indicated above, works ascribed to him may not be his.⁵¹ Conversely, works not ascribed to him may be his.⁵² Regarding those works of R. Yudl that appeared in Hebrew and Yiddish versions, one needs to determine whether both versions were authored by R. Yudl and, where rele-

vant, the priority of one version over the other.⁵³ Differences between the Hebrew and Yiddish versions need to be accounted for.⁵⁴ To what extent did R. Yudl borrow from others? Was he guilty of either plagiarism or literary fraud?⁵⁵ In what sense was he a creative and original writer? How did he relate to his contemporary Hebrew and Yiddish literati?⁵⁶ What was his standing as a talmudist?⁵⁷ Halakhist?⁵⁸ Kabbalist?⁵⁹ What motivated him to contribute to specific literary genres and not others? Can one chart turning points in his literary career when he abandoned one literary genre for another? In the light of the anachronisms and inaccuracies (deliberate or otherwise) that abound in the Maharal corpus, R. Yudl's translation of the *Zohar* needs to be reexamined.⁶⁰ Did he translate accurately? What portions of the *Zohar* did he omit from his translation? What portions did he revise? To what extent were R. Yudl's literary efforts—including his translation of the *Zohar*—a Jewish response to modernity?

R. Yudl was a talmudist, halakhist, kabbalist, hasid, professional rabbi, and author of belles-lettres in a major period of transition. It would be too much to claim that he excelled in all these areas. One suspects that in each of these areas it would not be difficult to identify contemporaries of R. Yudl who were more competent than he. It is precisely R. Yudl's multi-dimensionality, and the specific configuration of areas of expertise listed above, that render him at once unique and complex. A sharply focused intellectual portrait of R. Yudl will emerge only after his contribution in each of these areas is viewed and evaluated in proper literary, historical, and social perspective.⁶¹

VIII. EPILOGUE

Apparently unaware of R. Yudl's חשן המשפט של הכהן הגדול and its origin, Professor Arnold L. Goldsmith, in an analysis of R. Yudl's and Hayyim Bloch's⁶² treatment of the Maharal and his Golem, wrote:⁶³

In several stories of Rosenberg and Bloch, Rabbi Loew assumes the role of Sherlock Holmes. . . . In [the story entitled] "Solomonic Wisdom," Rabbi Loew solves the case in a manner that would have pleased Arthur Conan Doyle.

Similarly, Professor Eli Yassif, unaware that R. Yudl's חשן המשפט של הכהן הגדול was borrowed directly from a Conan Doyle short story, suggested that there were affinities between חשן המשפט and two of

Conan Doyle's Sherlock Holmes stories, *The Adventure of the Blue Carbuncle* and *The Adventure of the Mazarin Stone*.⁶⁴

Elementary, my dear professors, elementary!⁶⁵

NOTES

1. S. Matlofsky, Bookseller, *Judaica Booklist* 105, May 1988, item 295.
2. *Encyclopaedia Judaica*, Jerusalem, 1971, vol. 14, col. 159.
3. Nor has the omission been rectified in the supplementary volumes. See, e.g., the various *Encyclopaedia Judaica Year Books* and cf. the 1973-82 and the 1983-92 *Encyclopaedia Judaica Decennial Books*.
4. Joseph Dan, *הסיפור החסידי*, Jerusalem, 1975, pp. 220-221. Cf. his "לתולדותיה" 1(1981), pp. 85-86.
5. *חכמת מהר"ל*, Piotrkow, 1911, appeared anonymously in Hebrew and Yiddish editions which differ slightly from each other. Although the work is clearly dependent upon R. Yudl's *נפלאות מהר"ל*, Piotrkow, 1909 (*חכמת מהר"ל* assumes that a debate took place between Cardinal Johann Sylvester of Prague and the Maharal—a fact known only from *מהר"ל*), it does not appear to have been authored by R. Yudl. R. Yudl did not ordinarily shy away from claiming authorship or editorship of works he published. His name appears prominently on the title pages of the first editions of the works he published (see, e.g., below, pp. 48, 50 and 52). Moreover, he often listed the titles of his earlier works on the title pages of his later works. See, e.g., R. Yudl's *מאור החשמל*, Montreal, 1924, where he lists 11 of his previous publications and 2 of his unpublished manuscripts (awaiting publication) on the title page. He was especially proud of his Maharal literary corpus (*הגדה של פסח עם פירוש מהר"ל מפראג*; *נפלאות מהר"ל*; *חשן המשפט*; *של הכהן הגדול*); his name is prominently displayed on the title page of each work of the corpus. *חכמת מהר"ל*, having appeared anonymously, does not conform to this pattern (see below, pp. 55 and 56). Moreover, nowhere does R. Yudl list *חכמת מהר"ל* as one of his works. Significant too is the fact that R. Yudl's *נפלאות מהר"ל*, pp. 6-11, provides a detailed summary of the content of the alleged debates held between Cardinal Johann Sylvester of Prague and the Maharal. Yet *חכמת מהר"ל*, which purports to present the full text of the same debates, does not address 4 out of 5 of the key issues summarized by R. Yudl in *נפלאות מהר"ל*! Also, a close reading of *חכמת מהר"ל* (essentially a series of theological discourses based upon genuine passages from the Talmud and the writings of the Maharal) sets it quite apart, both in content and style, from the other members of R. Yudl's Maharal corpus.

It would appear that the author (at the very least: editor) of *חכמת מהר"ל* was Dovberish Tursh (ca. 1863-1935). This is obvious from several passages in the Hebrew version of *חכמת מהר"ל*, where the text—using the first person Hebrew—refers the reader to passages from previous works by

- Tursh. Thus, e.g., חכמת מהר"ל, p. 37, reads: כאשר הארכתי בזה בספרי מערת: מערת המכפלה, Warsaw, 1886. Again, חכמת מהר"ל, p. 58, reads: כאשר ידובר בזה בספרי מאוני צדק: מאוני צדק, Warsaw, 1895. Note too that Tursh's name appears in Russian on the title pages of the first editions of חכמת מהר"ל (personal communication from Professor Ira Robinson, dated October 26, 1988; see, e.g., below, p. 55). On Tursh, see לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, New York, 1961, vol. 4, cols. 62-63; and G. Kressel, לקסיקון הספרות העברית, Tel Aviv, 1967, vol. 2, cols. 18-19. Both reference works ascribe חכמת מהר"ל to Tursh. Cf. C. B. Friedberg, בית עקד ספרים, Tel Aviv, 1951, vol. 2, p. 372.
6. See, e.g., the title page to R. Yudl's קריאה קדושה, New York, 1919. Cf. B. Z. Eisenstadt, דורות האחרונים, (ספר ראשון), New York, 1914, columns 319-320.
  7. See especially, נפלאות מהר"ל, p. 76, where R. Yudl lists the Maharal's immediate descendants. R. Yudl makes no attempt to "plug in" to any specific line.
  8. Z. Rejzen, לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, Vilna, 1929, vol. 4, col. 114, lists 1865 as the year R. Yudl was born; most other sources list 1860. The correct date of birth is November 8, 1859.
  9. Kressel, *op. cit.*, vol. 2, col. 841, lists R. Yudl's date of death as October 12, 1936. The correct date is October 23, 1935.
  10. See below, pp. 47-52, where the title pages, together with the additional pages that refer specifically to the Royal Library in Metz, are reproduced. In גורל העשיריות, Warsaw, 1904, a work ostensibly edited by R. Yudl's son, Meir Joshua Rosenberg, R. Yudl and the Royal Library in Metz are mentioned together for the first time (pp. 53-54). The only other reference to the Royal Library appears in the introduction to the Yiddish version of חכמת מהר"ל (see above, note 5), Piotrkow, 1911 (see below, p. 57).
  11. The bibliographical history of חשן המשפט של הכהן הגדול is not without interest. For starters, the Hebrew edition is not listed in C.B. Friedberg, בית עקד ספרים, Tel Aviv, 1951, 4 vols. A Yiddish version, כהן גדול דער מהר"ל מפראג מיט דעם חשן המשפט פון חשן המשפט, Lodz, no date, was probably published the same year as the Hebrew edition; the title page notes that R. Yudl "resides in Lodz." Copies of the first editions of חשן המשפט are not easy to obtain. Many of the great Judaica collections in Jerusalem, New York, Cincinnati, and Cambridge (Mass.) do not own copies. This highlights another problem plaguing R. Yudl Rosenberg scholarship: no library seems to own a complete set of R. Yudl's publications. Since it is essential that the Hebrew and Yiddish versions be compared to each other, and that first editions be compared to later editions, only the diligent and itinerant scholar is likely to advance discussion.
- Other editions of חשן המשפט are: Jerusalem, 1951, and New York, 1985 (the latter being a photographic reproduction of the Piotrkow edition). Taking its cue from the first Hebrew edition, the second Hebrew edition is not listed in M. Moria, בית עקד ספרים החדש, Safed, 1974-77, 7 volumes. חשן המשפט has also appeared in a variety of Yiddish and English versions. In common, none of these versions mentions R. Yudl; in some versions, the story is ascribed to a new author/editor. Minor changes in the plot, characters' names, and place names are commonplace. See, e.g., S. A. Hirshkovits, ed., "די גניבה אין בריטישען מוזעאום פון מהר"ל מפראג," Bnei Brak, no date; Anonymous, "די געהיימיס פון חושן המשפט,"

- 7(1948), n. 1, pp. 4-6, n. 2, pp. 6-9, n. 3, pp. 8-10, n. 6, pp. 7-9; Israel Cohen, "The Choshen Mishpat: The Secret of the British Museum," *Haderech* 2(1953-54), n. 7, pp. 13-15, n. 8, pp. 7-9, n. 9, pp. 8-10, n. 10, pp. 9-12, n. 11, pp. 7-11 (reissued in *Haderech*, London, 1973 and 1979); Anonymous, "The Mystery of the Twelve Stones," *Talks and Tales* 18(1959), n. 215, pp. 6-9, n. 216, pp. 6-8, n. 217, pp. 8-11, n. 219, pp. 6-8, n. 220, pp. 9-11 (reissued in: D. Grossman, ed., *Leader's Guide: Shemot* [published by Agudath Israel of America], New York, 1986, pp. 196-208). G. Winkler's *The Sacred Stones: The Return of the Golem*, New York, 1991, is an original and imaginative novel based in part on R. Yudl's חשן המשפט.
12. The date 1590 was not arrived at arbitrarily. According to נפלאות מהר"ל, the Golem was created in 1580 (p. 13) and destroyed in 1590 (p. 69), at which point the narrative portion of נפלאות מהר"ל comes to a close. חשן המשפט picks up precisely where נפלאות מהר"ל left off.
  13. On R. Manoah Hendel, see *The Jewish Encyclopaedia*, New York, 1912, vol. 8, p. 296. For a list of his published and unpublished writings, see his introduction to מנות הלכות, a commentary on Bahya Ibn Paquda's חובות הלבבות, Sulzbach, 1691 (also available in: S. Asaf, מקורות לתולדות החנוך, בישראל, Tel Aviv, 1954, vol. 1, pp. 41-43).
  14. See R.L. Green and J.M. Gibson, *A Bibliography of A. Conan Doyle*, Oxford, 1983, pp. 149-151.
  15. A. Conan Doyle's short stories were regularly translated into Russian, almost as soon as they appeared in print in England. See, e.g., R.B. De Waal, *The World Bibliography of Sherlock Holmes and Dr. Watson*, Boston, 1974, pp. 79-83. Thus, for example, a Russian edition of Conan Doyle's collected works appeared in Moscow, 1904. Most New York libraries do not own complete sets of Conan Doyle's writings in English, much less so in Russian. Thus, I could not locate the earliest edition of *The Jew's Breastplate* in Russian. Nonetheless, there is no reason to question R. Yudl's claim that חשן המשפט was drawn from a Russian translation of the original English version.
  16. See Leah Rosenberg, *op. cit.* (above, p. 26), p. 22, who writes that her father R. Yudl as a youth "had studied the Russian language, saved his meager pennies to buy candles by which light he could read the forbidden Russian books in the attic." At a later stage in life, when he was serving as Rabbi in Tarlow, R. Yudl took and passed an examination in Russian in order to qualify for a government sponsored rabbinic post. See Z. Cohen and J. Fox, eds., רי יהודה ראזענבערג אבי"ד דמונטריאל, Montreal, 1931, p. 5; cf. N. Shemen, "יובל בוך תלמוד תורה עץ חיים", in "הרב רי יהודה (יודל) ראזענבערג ז"ל", Toronto, 1943, p. 105.
  17. This will be obvious to anyone who reads Conan Doyle's *The Jew's Breastplate* and R. Yudl's חשן המשפט. Actually, R. Yudl as much as admits that he borrowed from Conan Doyle, though he doesn't reveal the full extent of the expropriation. In חשן המשפט p. 5, R. Yudl writes:

חלק השני של מעשה פלא הזה נכתב בספר ונדפס מכבר בלשון אנגליא עיי הסופר המפורסם והחוקר הגדול הנקרא קאנאן דזשוויל איש אנגליא. . . ואני העתקתי לכאן חלק השני משפת רוסיא מלה במלה כל הספור על פי כתבו של הפראפעסאר עדווארד מארטימער והסופר הנעלה קאנאן דזשוויל.

At p. 26 he writes: מעשה הזה נתפרסם בעולם המדע פעם ראשון בשפת אנגליה על ידי הסופר הגדול האנגלי הנקרא [sic] Conon Dyuil.

In the letter appended to the end of the two accounts, we read:

ולא מצאתי מאומה חדשות על דבר חשן המשפט הנמצא בבית גנוי המלך כי אם מה שכתב אודות זה הפראפעטאר [sic] Eduard Martimer והסופר הגדול האנגלי [sic] Conan Dqoil.

In any event, it is unlikely that R. Yudl's readers realized to whom he was referring. The earliest reference in print to the relationship between *The Jew's Breastplate* and חשן המשפט appears in N. Shalem, "החשן" in ספר אסופת מחקרים, Jerusalem, 1935, pp. 197-214 (reissued in: N. Shalem, מחקרים, Jerusalem, 1974, pp. 503-519). See also S. A. Halpern, *Tales of Faith*, Jerusalem, 1968, pp. 11-12. Cf. Halpern's revised account in his *The Prisoner and Other Tales of Faith*, Jerusalem, 1981, pp. 11-12.

18. A striking example, allegedly told by the Maharal in 1590, occurs when Captain Wilson explains to him that he succeeded in stealing the precious stones without being detected, due to the fact that he replaced them with fakes that were exact replicas of the original jewels. The text (on p. 11) reads:

והנה זאת עיקר החכמה הנפלאה שלי, שעל ידה עלה בידי לעשות הגנבה הזאת. שהכנסתי שמה מכונה פאטאגראפית קטנה ועשיתי לי פאטאגראף מן תבניתן ומידתן של ייב אבני החשן, ועל ידי זה היה ביכלתי לזייף את האבנים עם הכתובת אשר עליהן, ועשיתי ייב אבנים כאלה של זכוכית בלי שום השתנות.
19. See A. Conan Doyle, *Memoirs and Adventures*, Boston, 1924, pp. 9-13, where he indicates that he studied Latin and Greek in school after a fashion, and learned French and German on his own. Hebrew is not mentioned.
20. Personal communication dated October 9, 1987 from Andrea Reay, on behalf of the Head of the Reading Room, Bibliographical Information Service, The British Library.
21. See F. Francis, *Treasures of the British Museum*, London, 1971, p. 9.
22. See G. Scholem's review of H. Bloch's מקוריים [Vienna, 1924] קובץ מכתבים מקוריים in קריית ספר 1(1924-25), p. 106, where he writes regarding the Royal Library in Metz: "ספריה שלא היתה ולא נבראה". On a recent visit to Metz, I asked one of the head librarians at the Bibliotheque-Mediatheque, Metz' municipal library, whether he had ever heard of a Royal Library in Metz. He smiled, looked at me with disdain, and nodded his head back and forth, as if to indicate that my query confirmed his worst suspicions about American scholars and scholarship.
23. This includes, among others, R. Zemah bar Ahai Gaon's העשיריות, R. Manoah Hendel's כלי המקדש, the Maharal's גדולת ישראל (see נפלאות מהר"ל pp. 4 and 80), and R. Isaac b. Samson Katz's נפלאות מהר"ל.
24. See below, pp. 49, 51 and 54.
25. Except for R. Yudl, no one seems to have met with, and bought manuscripts from, Hayyim Scharfstein. If one compares all the letters ascribed by R. Yudl to Hayyim Scharfstein, one notices subtle differences between the letters, which seem to cast doubt on their authenticity. In גורל העשיריות (1904), Scharfstein refers to R. Yudl as ידידי יקירי, not שארי בשרי. In (1905), Scharfstein—in a letter allegedly sent from Metz—refers to R. Yudl as שארי בשרי as well. The term refers to a blood relative, and it is unclear how between 1904 and 1905 Scharfstein and R. Yudl became blood relatives. In גורל העשיריות, Scharfstein refers to

- the library as הגדה של פסח עם פירוש מהר"ל. In בית עקד הקסרי דק"ק מיץ הבירה, it is referred to as הגדה של פסח עם פירוש מהר"ל. In נפלאות מהר"ל, it becomes הגדה של פסח עם פירוש מהר"ל, with no mention of its "Royal" aspect. For these and similar arguments, which are suggestive but hardly decisive, see A. Benedict, "הגדת מהר"ל או אגדת מהר"ל", מוריה 14 (1985), n. 3-4, pp. 102-113.
26. Passing off fiction as fact is a well attested literary convention. But for an author who contributed simultaneously to rabbinic literature and belles-lettres, it invited confusion. For how was the reader to distinguish between fact and fiction? In the case of חשן המשפט, R. Yudl is twice referred to as its מחבר (on the title page; and on the reverse side of the title page). R. Yudl may have been alerting his readers that this was fiction, not fact. The issue of plagiarism may not arise here, for Conan Doyle's contribution is acknowledged, at least in part. See above, note 17.
27. The moral issue regarding the הגדה של פסח עם פירוש מהר"ל was raised by J. Dan, *op. cit.*, p. 221 (see above, note 4), and elaborated upon by Benedict (see note 25). See also Benedict's "כוס חמישי בהלכה", מוריה 16 (1989), n. 9-10, pp. 124-130; cf. S. Fischer, "אל תשכן באהליך עולה" in צפונות 1 (1989), n. 3, p. 69; S. Ashkenazi, "אל תשכן באהליך עולה" in צפונות 1 (1989), n. 4, p. 122; and S. Mallin, ed., *The Maharal Haggadah*, Jerusalem, 1993, pp. 375-382. These studies free us from discussing the third member of R. Yudl's Maharal corpus, the הגדה של פסח עם פירוש מהר"ל. Nonetheless, much more remains to be said about it. Suffice to note here that among the many misled by R. Yudl's edition of the Maharal's הגדה were: H.S. Leiner, דור ישרים, Lublin, 1925, p. 48; E. Kitov, ספר התודעה, Jerusalem, 1963, vol. 2, p. 106; M. Kasher, הגדה שלמה, Jerusalem, 1967, p. 177; M.Y. Katz, ירושלמי מועד, עלי תמר, Brooklyn, 1972, pp. 251-252; Y. Tamar, עליו תמר, Jerusalem, 1992, vol. 1, p. 291 (to j. *Pesahim* 10:1); and S. and Z. Safrai, הגדת חז"ל, Jerusalem, 1998, p. 41, n. 112.
28. A full bibliographical survey of the various editions and translations of נפלאות מהר"ל remains a scholarly desideratum. I have consulted the following Hebrew editions of נפלאות מהר"ל: Piotrkow, 1909; Lvov, 1910 (a pirated edition that omits any mention of R. Yudl); Warsaw, 1913; and the edition printed in E. Yassif, ed., הגולם מפראג ומעשים נפלאים אחרים, Jerusalem, 1991. I consulted two Yiddish versions: Warsaw, 1913; Jerusalem, 1968. I also used a bilingual Hebrew-Yiddish version entitled מעשה פונים מהר"ל מפראג, no place, no date, but based upon the pirated Lvov, 1910 Hebrew edition listed above. English translations appear in: J. Neugroschel, *Yenne Velt: The Great Works of Jewish Fantasy and Occult*, New York, 1976, vol. 1, pp. 162-225; and G. Winkler, *The Golem of Prague*, New York, 1980.
29. An already vast and still burgeoning literature on Golems in general, and on the Golem of Prague in particular, forces us to be selective in the titles we list here. Some of the more important studies on Golems in general are: B. Rosenfeld, *Die Golemsage und ihre Verwertung in der deutschen Literatur*, Breslau, 1934; G. Scholem, "The Idea of the Golem," in his *On the Kabbalah and Its Symbolism*, New York, 1965, pp. 158-204; S. Mayer, *Golem: Die Literarische Rezeption eines Stoffes*, Bern, 1975; B.L. Sherwin, *The Golem Legend: Origins and Implications*, Lanham, 1985; M. Idel, *Golem: Jewish Magical and Mystical Traditions on the Artificial Anthropoid*,

Albany, 1990 (cf. the expanded Hebrew version, מסורות מאגיות ומיסטיות, גולם: מטרות מאגיות ומיסטיות על יצירת אדם מלאכותי ביהדות על יצירת אדם מלאכותי, Tel Aviv, 1996); and P. Schäfer, "The Magic of the Golem: The Early Development of the Golem Legend," *Journal of Jewish Studies* 46:1-2(1995), pp. 249-261.

For the Golem of Prague, see N. Grün, *Der Hohe Rabbi Löw und sein Sagenkreis*, Prague, 1885; V. Klein, "Prazky Golem," *Vestník Zidovské obce Naboženské v Praze* 3(1936), pp. 27-28; E. E. Kisch, "The Golem," in his *Tales From Seven Ghettos*, London, 1948, pp. 153-165; A.L. Goldsmith, *The Golem Remembered, 1909-1980: Variations of a Jewish Legend*, Detroit, 1981; V. Sadek, "Stories of the Golem and their Relation to the Work of Rabbi Löw of Prague," *Judaica Bohemiae* 23(1987), pp. 85-91; and I. Mackerle, *Tajemství Prazského Golema*, Prague, 1992 (an account of a visit to the attic of Prague's Altneuschul, accompanied by photographs).

30. See M. Eckstein, ספר יצירה, Marmarossziget, 1910. Cf. A. Gottesdiener, המהר"ל מבראג, Jerusalem, 1976, p. 100, note 1 [which appeared in print earlier in *אזכרה* 4(1937), p. 348]; G. Scholem, *On the Kabbalah and its Symbolism* (above, note 29) p. 189, note 1; and A.L. Goldsmith, *op. cit.* (above, note 29), pp. 38-50.
31. Thus, G. Winkler, *op. cit.* (above, note 28), pp. 5-18, could still claim that R. Yudl's edition of נפלאות מהר"ל was based on an authentic manuscript written by the Maharal's son-in-law, and that it is to be considered a reliable witness to the events that it describes.
32. See David Gans (d. 1613), צמח זוד, ed. M. Breuer, Jerusalem, 1983, p. 145. Cf. the testimony of R. Isaac b. Samson Katz (Maharal's son-in-law; d. 1624) published in S. Rubin, "הגאון בעל גור אריה והקיסר רודולף השני", *המגיד* 16(1872), number 14, pp. 163-164; some, however, question the authenticity of this account of R. Isaac b. Samson's testimony. See H. J. Kieval, "Pursuing the Golem of Prague: Jewish Culture and the Invention of a Tradition," *Modern Judaism* 17(1997), p. 17, note 16.
33. See, e.g., *Hierarchia Catholica Medii Aevi* 3(1920), pp. 297-354; 4(1935), p. 288; and 5(1952), p. 323; and cf. A. Frind, *Die Geschichte der Bischoefe und Erzbischoefe von Prag*, Prague, 1873, pp. 178-249. This simple fact is a sample of the kind of information scholars need to investigate and clarify before they address the larger issues raised by R. Yudl's literary contributions.

Regarding the origin of the name "Johann Sylvester," see the unlikely explanation proffered by A. Gottesdiener, *op. cit.* (above, note 30), p. 101, n. 3. A more likely explanation is that R. Yudl read about the sixteenth century Christian Hebraist, Johann Sylvester, and decided to borrow his name for the נפלאות מהר"ל. He could easily have seen a copy of J. Danko, *Johann Sylvester Pannonius: Professor der hebraeischen Sprache an der Wiener Universitaet*, Vienna, 1871. On Johann Sylvester, see R. Dan, "ראשית הדפוס העברי בהונגריה", *קריית ספר* 42(1967), pp. 497-502; cf. his remarks in *Magyar Koenyv-szemle* 85(1969), pp. 163-168.

34. The earliest printed reference to the Maharal's Golem appeared in B. Auerbach, *Spinoza*, Stuttgart, 1837, vol. 2, pp. 2-3. Kieval's claim (in "Pursuing the Golem of Prague," p. 7; see above, note 32) that the first such reference appeared in 1841 needs to be revised accordingly. Two printed references (and the first by a non-Jew) to the Maharal's Golem

- appeared in 1841. For the non-Jewish reference, see F. Klutschak's "Der Golem [*sic*] des Rabbi Löw," *Panorama des Universums* 8(1841), pp. 75ff; reprinted in Kieval, "Pursuing the Golem," pp. 21-23. For the Jewish reference, see G. Philippson, "Der Golem," *Allgemeine Zeitung des Judenthums* 5(1841), number 44, pp. 629-631.
35. This is obvious from the wording of all the early accounts, especially Auerbach's. See also A.M. Tendlau, "Der Golem des Hoch Rabbi Löb," in his *Das Buch der Sagen und Legenden jüdischer Vorzeit*, Stuttgart, 1842, pp. 16-18. In an additional note on p. 242, Tendlau attests that his knowledge of the Maharal's Golem is based entirely upon oral tradition.
  36. A tradition about R. Ezekiel Landau's (d. 1793) desire to visit the remains of the Golem in the attic of Prague's Altneuschul was recorded in the mid-nineteenth century and published in Rabbi N.H. Levin's notes to Meir Perles, מגילת יוחסין, Warsaw, 1864 (reissued in: חידושי אגדות מהר"ל מפראג, London, 1962, vol. 1, p. 19, n. 7).
  37. Rationalism aside, what militates against the notion that the Maharal created a Golem is the fact that nowhere in his voluminous writings is there any indication that he created one. More importantly, no contemporary or disciple of the Maharal—neither Jew nor Gentile in Prague—seems to have been aware that the Maharal created a Golem. Even when eulogized, whether in Gans' זמר דוד or on his epitaph, not a word is said about the creation of a Golem. No Hebrew work published in the sixteenth, seventeenth, and eighteenth centuries (even in Prague) is aware that the Maharal created a Golem.
 In this context, it is worth noting that R. Yedidia Tiah Weil (1721-1805), a distinguished Talmudist who was born in Prague and resided there for many years—and who was a disciple of his father R. Nathaniel Weil and of R. Jonathan Eibeschutz, both of them long time residents of Prague—makes no mention of the Maharal's Golem. This, despite the fact that he discusses golems in general, and offers proof that even "close to his time" golems existed. The proof is a listing of famous golems, such as the golems created by R. Avigdor Kara (d. 1439) and R. Eliyahu Ba'al Shem (d. 1583). Noticeably absent is any mention of the Maharal and his Golem. See Weil's לבושי בדים, Jerusalem, 1988, p. 37.
  38. In his letter appended to K. Lieben, גל עד, Prague, 1856, p. LIII.
  39. See G. Winkler, *The Golem of Prague*, p. 299.
  40. On literary forgery and the motives that drive it, see A. Grafton, *Forgers and Critics*, Princeton, 1990, especially pp. 36-68.
  41. Z. Cohen and J. Fox, eds., הרב הגאון ר' יהודה של יובל השבעים של הרב הגאון ר' יהודה, Montreal, 1931.
  42. *Op. cit.*, pp. 5-6.
  43. See J. Lehmann, *Dr. Markus Lehmann*, Frankfurt, 1910; cf. O.M. Lehmann, *Faith at the Brink*, Brooklyn, 1996, pp. 293-304.
  44. See B.A. Reich, "הערות שונות", אור ישראל 15(1999), pp. 211-212, and the appended editor's note.
  45. See זוהר תורה, Montreal, 1924, vol. 1, pp. 9-10.
  46. זוהר תורה, New York, 1925, vol. 3, p. 6.
  47. See the beginning of השלמת זוהר, p. 2, appended to זוהר תורה, New York, 1925, vol. 3. The Emden passage was also inserted at the end of השלמת זוהר,

- p. 44, appended to *זהר תורה*, New York, 1925, vol. 4. In a recent three volume reprint (Jerusalem, no date) of *זהר תורה* it appears at the end of volume 1, opposite p. 14 of *מאמר פתח אליהו*, a kabbalistic treatise appended to R. Yudl's *זהר תורה*.
48. See Emden's *מטפחת ספרים*, Altona, 1769, and cf. R. Yudl's introduction to the *Zohar* on *Leviticus* in his *זהר תורה* vol. 3, p. 6.
49. See Rabbi H.Y.D. Azulai, *שם הגדולים השלם*, Jerusalem, 1979, vol. 2, pp. 44-45, entry *זהר*; R. David Luria, *קדמות ספר הזהר*, New York, 1951, p. 10; and R. Yeruham Leiner, *מאמר זהר הרקיע*, New York, 1951, pp. 152-160.
50. The bibliographies prepared by D. Rome, *A Selected Bibliography of Jewish Canada*, Montreal, 1959, pp. 16-18, and by H. L. Fox, *יאר יידישע* 100 *און העברעישע ליטעראטור אין קאנאדע*, Montreal, 1980, pp. 273-277, are neither accurate nor comprehensive. In the bibliography Fox prepared for the *לעקסיקאן פון זער נייער יידישער ליטעראטור*, New York, 1981, vol. 8, columns 333-334, he lists:
- אבני חושן משפט, מאנטריאל, 1931, באשרייבונג פון אלע שטיינער פון חושן משפט, זייערע יידישע נעמען און סגולות פון יעדער שטיין.
 In *יאר יידישע* 100, p. 274, he lists:
 אבני חושן משפט, א גענויע באשרייבונג פון אלע שטיינער פון חושן משפט, זייערע נעמען און סגולות וואס יעדער שטיין פארמארגט, לאדזש, 1905, 46 ז'. (דערשינען אין א צאל אויפלאגעס).
- A Yiddish or Hebrew book entitled *אבני חושן משפט* and published either at Lodz, 1905 or Montreal, 1931 is unknown to Jewish libraries and bibliographers. R. Yudl's work was entitled *הכחן הגדול של המשפט*. The bibliographical blurbs seem to describe a scientific treatise of antiquarian interest. No mention is made of the Maharal or of a theft. Are these blurbs an attempt at revisionist history, i.e., an attempt at severing any relationship between R. Yudl's scholarly work (an alleged analysis of the jewels on the High Priest's breastplate) and the crude and obvious reworking of A. Conan Doyle's adventure that was ascribed to the Maharal?
51. See note 5.
52. See the apocryphal letter of the Maharal (to R. Jacob Ginzberg)—together with an alleged facsimile of the Maharal's autograph—published by H. Bloch, *קובץ מכתבים מוקריים*, Vienna, 1924, pp. 86-94 and 110. The apocryphal letter was republished independently by Rabbi J.M. Weiss of Spinka, *אמרי יוסף*, Varenov, 1931, vol. 2, pp. 2-4. Bloch claims that he received the letter through the efforts of R. Samuel Neuwirth of Vienna, but doesn't indicate its place of origin. The letter is clearly dependent upon *נפלאות מהר"ל*; moreover, the substance and style of the letter and *נפלאות מהר"ל* are the same and complementary. It appears that whoever wrote the one wrote the other.
53. In the case of *חשן המשפט* it is evident that the Hebrew version preceded the Yiddish version. Apparently, R. Yudl did not prepare the Yiddish translation. The title page of the Yiddish version reads in part:
- הגאון המפורסם ר' יודל ראזענבערג שליט"א דער טארלער רב וואס וואהנט אין לאדז האט דעם ספר ארויסגעגעבען אויף לשון קודש, און מיט זיין רשות איז עס איבערגעזעצט געווארען אויף זשארגאן.
54. For an amusing instance of a difference between the Hebrew and Yiddish versions, see *חשן המשפט* p. 25, where R. Yudl writes in a gloss:

ועתה לפי דברת בני אדם זכו מבני בני בניו של מאיר ווילסאן לשבת בעיר הבירה
נעו יורק בהיכל הלבן על כסא המלכות בשם "פרעזידענט" כברכת המהר"ל.

The Yiddish version, p. 35, corrects the error:

און דעם מהר"לס ברכה איז מקוים געווארען . . . און היינט שמיסט מען איינער פון
זיינע אור-אור אייניקלעך זיצט אין וואשינגטאן אין וויסען פאלאץ אלץ אמעריקאנישער
פרעזידענט.

55. In this regard, R. Yudl's edition of הרמב"ם מאת הגוף מראשית ורפואת הגוף, Warsaw, 1913, is problematic. The title page of part two of רפואת הגוף reads:

דער רמב"ם: זיין לעבענס בעשרייבונג איבערגעזעצט פון זיכערע קוועלען על ידי הרב
המפורסם ר' יודל ראזענבערג דער טארלער רב וואס וואהנט היינט אין לאדזש.

What follows is a Yiddish biography of Maimonides, which the innocent reader assumes was either written, edited, or translated (from the Hebrew) by R. Yudl, based upon trustworthy sources. In fact, the entire volume was authored in Yiddish by Israel Hayyim Zagorodski (1864-1931), and was published several times under its author's name prior to its inclusion in R. Yudl's רפואת הגוף. While R. Yudl did not explicitly claim the work as his own, he also did not identify the original author. This borrowing on the part of R. Yudl was first noted by Jacob I. Dienstag, "Maimonides in Yiddish Literature: A Bio-Bibliographical Survey," *Yiddish* 7(1987), n. 1, pp. 92 and 99-100.

56. See H.L. Fox, לאדזש של מעלה, Tel Aviv, 1972, *passim*.

57. R. Yudl's ידות נדרים, 2 parts, Warsaw, 1902, is a classic commentary on [pseudo-] Rashi and Ran to b. *Nedarim*. It has been reprinted numerous times and is probably the only work of R. Yudl included in many a yeshiva library to this very day.

58. Among his halakhic contributions are: מקוה יהודה, Toronto, 1914; קריאה קדושה, New York, 1919; and מאור החשמל, Montreal, 1924. The last mentioned was especially controversial, and it continues to generate controversy (and literature) in halakhic circles.

59. Aside from his translation of the *Zohar*, see, e.g., פרי יהודה, Bilgoray, 1935.

60. For a general assessment of R. Yudl's translation of the *Zohar*, see I. Tishby, משנת הזוהר, Jerusalem, 1971, vol. 1, Introduction, p. 113, n. 1.

61. Professor Ira Robinson of Concordia University is preparing a definitive biography of R. Yudl entitled *A Kabbalist in Montreal: The Life and Times of Rabbi Yudel Rosenberg*. His volume will surely address the issues raised here and many others as well. Meanwhile, see his "A Letter from the Sabbath Queen: Rabbi Yudel Rosenberg Addresses Montreal Jewry," in I. Robinson, P. Anctil, and M. Butovsky, eds., *An Everyday Miracle: Yiddish Culture in Montreal*, Montreal, 1990, pp. 101-114; "Literary Forgery and Hasidic Judaism: The Case of Rabbi Yudel Rosenberg," *Judaism* 40(1991), pp. 61-78; "The Uses of the Hasidic Story: Rabbi Yudel Rosenberg and his Tales of the Greiditzer Rabbi," *Journal of the Society of Rabbis in Academia* 1:1-2(1991), pp. 543-551; "The First Hasidic Rabbis in North America," *American Jewish Archives* 44(1992), pp. 501-515; and "The Tarler Rebbe of Lodz and his Medical Practice: Towards a History of Hasidic Life in Pre-First World War Poland," *Polin* 11(1998), pp. 53-61.

62. H. Bloch, *The Golem: Legends of the Ghetto of Prague*, Vienna, 1925.
 63. A.L. Goldsmith, *op. cit.* (see above, note 29), pp. 56 and 62.
 64. E. Yassif, *op. cit.* (see above, note 28), p. 28, n. 12.
 65. I am deeply grateful to Professors David Berger, Elazar Hurvitz, Ira Robinson, and Richard C. Steiner; Rabbis Eliezer Katzman and Menachem Silber; and Zalman Alpert for sharing their knowledge with me. Their sound advice is the cause that there is wisdom in others. As usual, the members of the library staff at the Mendel Gottesman Library of Yeshiva University extended courtesies even beyond the call of duty. Regarding all the aforementioned: שלי שלהם.
-

LIST OF ILLUSTRATIONS

A. R. Yudl's Maharal Corpus:

1. הגדה של פסח עם פירוש ומנהגי הגאון קדוש עליון מהר"ל מפראג, Warsaw, 1905. First title page.
2. הגדה של פסח עם פירוש ומנהגי הגאון קדוש עליון מהר"ל מפראג, Warsaw, 1905. Second title page.
3. הגדה של פסח עם פירוש ומנהגי הגאון קדוש עליון מהר"ל מפראג, Warsaw, 1905. Page 4.
4. נפלאות מהר"ל, Piotrkow, 1909. Title page.
5. נפלאות מהר"ל, Piotrkow, 1909. Page 2.
6. חשן המשפט של הכהן הגדול, Piotrkow, 1913. Title page.

B. Earliest References to the Royal Library of Metz and Hayyim Scharfstein:

7. גורל העשיריות, Warsaw, 1904. Title page.
8. גורל העשיריות, Warsaw, 1904. Page 3.

C. Tursh's מהר"ל חכמת.

9. חכמת מהר"ל, Piotrkow, 1911. Title page of the Hebrew edition.
10. חכמת מהר"ל, Piotrkow, 1911. Title page of the Yiddish edition.
11. חכמת מהר"ל, Piotrkow, 1911. Yiddish edition. Page 3.

D. Imaginary Treatise Ascribed to a Disciple of Rabbi Jacob Emden:

12. השלמת הזוהר, New York, 1925. Vol. 3, זוהר תורה. Page 2.

הגדה של פסח

עם פירוש ומנהגי

הגאון קדוש עליון

מהר"ר מפר"א

וצוקלה"ה

יצאה לאור פעם ראשון סכתב יד קדוש הגאון מוהר"י כ"ץ וצוקלה"ה

ווארשא, תרס"ה.

ברפוס ה' אדעלשטיין ושהט. נאלעזקי 38.

Гагада шель Пейсахъ.
Молитвы на первые дни Пасхи
съ комментаріями Раввина Магарала
и прикѣчаніями издателя Ю. Розенберга.

ВАРШАВА, 1905.

Тип. И. Эдельштейна и Ко., Належки № 38.

הגדה של פסח עם פירוש ומנהגי הגאון קדוש עליון מהר"ל מפר"א
Warsaw, 1905. First title page.

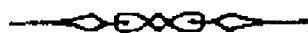
הגדה של פסח

עם פירוש

מאדוננו מורנו ורבינו גאון מעוזנו רבן של כל בני הגולה ארזיה
דבי עלאי ראש גולת אריאל תפארת ישראל מארי דרוזן לא נסתם
ממנו כל חזון עיר וקדיש גדול מרבן שמו הרב ר' יהודה ליוואי
בר ר' בצלאל זללהיה אבד ורימ דקיק פראג יע"א. המפורסם
בהרבה חיבוריו היקרים בשם

הגאון הצדיק מהר"ל מפראג זצוקלה"ה

הפירוש הנפלא הזה נקרא בשם לשון למודים ודברי נגידים. כלשון
למודים יפלפל להלכה למעשה בדינים הטהנים בליל פסח. ובדברי נגידים
יבאר מעם כל מנהגי ליל פסח ונס יפרש כל ההגדה בפירוש עמוק ומחוק
מדבש המדבר בפשטיות ומרמו לסודות עמוקים אשר רק הבא בסוד ה'
יבין הנסתר בפשטיות דבריו הקדושים:

הוצאתו לאור פעם ראשונה ע"פ כתב יד ישן נישן הנמצא בבית עקד הספרים
הקמרי דק"ק סיץ אשר הגיע לידי אני הקטן יהודה יודל ראוענבערג
סק"ק ווארשא. מלפנים רב בק"ק מארלא בעמ"ח הספר ידות נדרים (הספר
שערי נהר תורה אשר יצא לאור אי"ה בקרוב) והוספתי עליו בעוה"י הרבה
הערות יקרות וגם פירוש יקר על חד גדיא:

ווארשא

שנת תרס"ה לפ"ק

הגדה של פסח עם פירוש ומנהגי הגאון קדוש עליון מהר"ל מפראג
Warsaw, 1905. Second title page.

בזה כדעם למען. ולהרבות בכתב פירושו של המדריל הקדוש והקול אך למעור הוא כי הכל
 ידעם כי מועמי דברז חיים וכו'. אבל תדע כי הדבר יעמי בזה להביא הפירוש על מנו
 הדרבה הנצואת הנצואת והנצואת על מצעה ההתקנה כי הפחם יד בעצמו אין להושי בשום אופן
 כי לא יצנה תופטו לשברו אף ברמים הרבה מאד שפון מן המכתב הדפוס הלאה בסולי ההקדמה.
 ואף גם זאת אודע ברבים כי בהתקנת הגדה היו נמצא בקדמה הקדמה נהלה באריות מאת הרב
 הגאון מהר"י בן שבתה שד בסנת סך לאלף השני. כי ממים והקדמה בזה הלשון גמרתו
 עבודתו במקדש ובהשגחה כבוד קדושת מן תרגו שליטא חי מבת דשנת-ידים. קרן לעמ-לפיך.
 ולא תבאר כל כך כי הוא זה המרזי סוף. אבל בן המכיר בה איו עצמים על המדריל וציל
 בשם מן תותו נראה שהוא הגאון ר' יצחק סוף וציל אשר יסב על כסא הרבנות בפראג אחרי
 חתנו המדריל. אמנם מכתב שהקדמות איה נחצה כל כך לרבים כי בה רק יבאר שהפירוש
 רבני נגידים ולשון למודים נכתב על ידו במקדש וזהו המדריל. ושבתה מקצות את החנו
 לקצר מכה שכתב בספרו. גבורות ה' ושבחה מקצות הסיף רבנים חרבים אשר לא נמצאים
 בכל בספר הגיל. וגם שבתה מקצות ההלפסל הרבה עם חותנו המדריל. והנה בכל אלה ראיתי
 שאין טווח כל כך להוציא על זה הנצואת הרבים כי רבה באר ועל כן החתנו מלחמיס כל אלה.
 אבל זאת עשיתי שהוספתי טפח שסלי אשר חתני הסיף יקרות במקצות הדפוסים מאד
 לבארם. וכן על הזמירה. ודו נדאי הדפסתי פירוש עלי כי אקה אשר כל חכם ופסח דבה
 בודאי מצבדותי ואת. ואני תלה לאל עליון סוכות המדריל הקדוש וציל יעמד לי אהיה מן
 הארכים להיות אצלי הגדה ונהלה בחד עם אריות ימים ושלא חמוס הגדה מצי ובפני ורבי ורע
 ורע עד שלם וסוכה לראות כבוד לציון עאל כהנה בימיט אמן:

יהודה יודל ראוענבערג

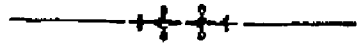
(סקוד מוצאה של הגדה הו יובן סוה הסברה)

כ"ה יום ר' עקב מ"ז אב רשנת תרס"ד לפ"ק. מה ק"ק סוף.

לבסוד ש"ס ידדי יקרי ארובי וחביבי היה רחמי: אוצר כלום החכם הפוארו וכו' כסיה צהוד
 יהודה יודל ראוענבערג שליטא.

אחדסיה אודע לבית כי עתה באתי לקיים השפועי ודגני שולח לבית העתקה מן ההגדה
 של המדריל בפראג וציל עם הפירוש. רבני נגידים ולשון למודים' שכתב הכל על קלף ישן
 מן הגמא סלשנים בבית עקר הספרים הקיסרי דמה ק"ק סוף אשר הגיע ליד הדי ול כחך עם
 שד כסה וכסה כתבי יד יקר הערך מאד מאד. ואף גם זאת עשיתי רק לשון יקרות כבוד תורתו
 לפלאות מסאלתו באשר בקס סמני במכתבו השלישי לאסוד איסוד נמור עלי לבלתי אהיא שד
 לאיר שלם העתקה בוז לאדם אחר. ובכן הני שולח רצוף בזה כתב באישר בהתעמת יד לכל
 אספוד שד לשון מן אדם שבגולב שד העתקה בה. וכית וכל להיות כזו כמות להוציא על זה
 דתנאות הדפוס להרבים הגדה זו ברבים נאח ומשוכה ובמח יראה בית ברמה בה מן השמים ממעל
 ובארץ כהתח. כהפץ היה סוכהמיקודו בערכו הרב וההודו המיר בלגות.

חיים שארפ"שטיין

אזהרה

להודיע שאין ישנה לשים אדם מן במדעה זו והן במדינה אחרת להדפיס הגדה כזו
 עם הפירוש, רבני נגידים' ולשון למודים' מאת המדריל בפראג ועוקלחה, כי מלבד
 שקניתי בכסף סלח העתקה היו עוד הרבה יעמי ונמלתי לסדר ולהעמיד הכל על סוכו
 ולדפוד השניאות. ע"כ כל אישר ימיט את גבורי ח"ץ ענוש יענוש הן בדינא דשמיא והן
 בדינא דמלכותא יר"ה. ולהשושעים יעם והבא עליהם פרטת טוב:

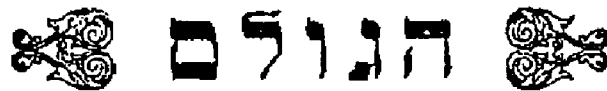
זה ספר

נפלאות מהר"ל

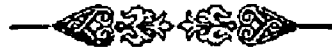
בו יסופר האותות והמופתים והנפלאות מאת מרן ורבן של כל בני
הגולה הצדיק והקדוש גאון הנאונים נזר ישראל ועטרת ישועתו
ומלאה הארץ צדקתו וגדולתו הנקרא

מהר"ל מפראג וצוקלה"ה

אשר הפליא לעשות גדולות וגוראות על ידי

אשר ברא בכח חכמת הקבלה להלחם בנדר עלילת דם, אשר נפראת
בימיו ולכבד האמת לעין כל כי נקיים ישראל מקלון הזה:

הספר הזה נכתב ע"י הגאון הנדול מו' וכו' מהר"י כ"ץ זצ"ל, חתמו
רבי נשיאה של המהר"ל, והיה ספון בהכ"ב ליאשיקה הגדולה דעיר ט"ן,
ואחרי חורבנה עור לפני מאה שנה שנשרדה במלחמה, נפ"ו הרבה
ספרים עתיקים וכחכי יד ביד עשירי העיר, ותרבה ינעהו ועפלו ער
שמצאה ידו להשיג העתקה הזאת. כאשר יראה הקורא בהקדמה:

הוא לאור ע"י הרב וכו' ר' יודל ראזענבערג רוב"ץ בעיר ווארשא.

בהוצאת המוסד ר' אהרן ציילינגאלד בווארשא גאלעזקי 22

פיעטרקוב

ברפוס התרש המשובח של ר' חנוך העניך פאלסמן נ"י

שנת תרס"ט לפ"ק

СЕРФЕРЪ НИФЛУОСЪ МАГАРАЛЪ
г. е. гистория Раввина „Магарала“

Тип. Эвсха Фольманъ г. Петроковъ 1909 г.

נפלאות מהר"ל, Piotrkow, 1909. Title page.

(ב)

למען הודיע שאסור לכס איש להרפים ספר הזה בלתי רשותי, כי
בכסף מלא קניתי וקנין שלי הוא על הסיד. לכן הנני מראה לעין כל
את השטר מכירה שעל הספר הזה.

ב"ה

חתימת ידי דלמטה העיד עלי כמאה עדים כשרים איך
שאני הח"מ חיים שארפשטיין מפה ק"ק מיין סכרתי ליד ש"ב,
הרה"ג המפורסם וכו' מוה"ר יהודה יודל ראזענבערג דומ"ץ
בק"ק ווארשא, את הספיד הנעקק סכתב יד קודש הגאון הגדול
המפורסם וכו' מוהר"י כ"ץ זצ"ל, חתנא רבי נשיאה של המהר"ל
מפראג וצוקלה"ה. אשר רשם בכתב ידו הקדושה מעט מן
הנפלאות והאותות והמיפחים המפורסמים אשר הפליא והגדיל
לעשות חותנו מהר"ל הקדוש בעיר פראג, בהכראו את הנל"ם
והשתמש עמו להציל על ידו את עם ישראל מכמה צרות
שיננות, וביותר מן הצרה של עלילה דם. והספור הזה ה' נמצא
בהכיבליאטיקא הגדולה רפה ק"ק מיין. ובעד כסף מלא
סכרתי את העקת הספיד הזה ליד ש"ב הרה"ג הנ"ל מעיר
ווארשא במכירה נמורה ומוחלמת לדור דור. ומעתה אני אומר
עלי כאימור נמור שלא אמסור עיד. לשום אדם שבעולם
העתקה אחרת מן הכתב יד הנ"ל. ואנכי הנני מודיע ומפרסם
שנמצא עור ת"י כתב יד גדול מן המהר"ל הקדוש על מעלת
קדושת השבת ונקרא בשם גדולת ישראל. סחויק יותר מן
מאה דפים של 1/2 בויגען. ובעד שמנה מאות קראנען אמכר
הכתב יד הנ"ל, וכל הקודם וכה. הקונה יוכל לפנות עצמו
גידון זה אל ש"ב הרה"ג הנ"ל מעיר ווארשא.

ר"ח אדר דשנת תרס"ט לפ"ק פה מיין

חיים שארפשטיין

ס פ ר

חשן המשפט של הכהן הגדול

הספר הזה יאיר אור כהיר על חשן המשפט של הכהן הגדול כאיזה אוצר סגולה המלכים הוא נמצא עתה, ונס נזכר כאן מופת נפלא הפלא נפלא שהראה בענין זה הנאון הגדול רשכבה"נ קדוש עליון

מהר"ל מפראג זצ"ל

דספר הזה נכתב מן הספר כלי המקדש נחב יר שהיה טמון באוצר הספרים הקברי רעיר הבורה טיב הזכא דביח הרפוס על ירי הצעיר בארופי ישראל הקמן יהודה יודל ראזענבערג שליט"א. מלפנים רב בק"ק טארלא ובקת חונה בעיר לארז. מחבר הספרים ידות נדרים. שערי והר תורה. אליהו הנביא. דפאל המלאך. נפלאות מהר"ל ספראג. תפארת מהרא"ל משפאלי. דרשה צמר ופשתים ועור.

זאת התמונה של הקיפת התיבות והאחריות על י"ב אבני החשן כפי שראה אותן מהר"ל ספראג זצ"ל

ראובן א	שמעון ב	לוי רחם
יהודה י	יששכר צ	זבולן ח
נר קעק	אשר בשב	דן טיש
נפתלי ו	יוסף וז	בנימין י

הוצאת בימה"ס של ר' יצחק שלאמאוויץ לארז נאוואסיעסקא 16 א אשר קנה הזכות לצמיתות מאת המחבר הרה"ג ר' יודל ראזענבערג הנ"ל

פ י ע ט ר ק ו ב

ברפוס החדש של ר' חנוך העניך בה"ר ישעי' וואלק פאלמאן נ"י
שנת תערנ לפ"ק

СЕФЕРЪ ХОШЕНЪ ГАМИШПОТЪ
Тип. Эноха Фольмана г. Петроковъ 1918 г.

חשן המשפט של הכהן הגדול, Piotrkow, 1913. Title page.

ספר

גורל העשיריית

המיוחס

לרב צמח בר מר רב אחאי גאון זללהיה

הנמצא כתב יד בביבליאטיקה הקסרי דק"ק מיץ הבירה והגיע ליד כבוד אדוני אבי מורי הרד"ג המפורסם וכי מזהיר יהודה יודל ראזענבערג שלימ"א מק"ק ווארשא אשר הוסיף עליו דבר הלכה בפלפול ובעיון עסקן אם מותר לשאל בגורל או לסמוך עצמו על איזה סיסן אחר או לא. הוצאתו לאר פעם ראשונה בעה"ת עם איזה הערה מאת אני הצעיר מאיר יהושע ראזענבערג בנו של הרד"ג זצ"ל.

נאדרוקק שמרענג פערבאמט'ען

לוח האלף בית

(ט)	(ח)	(ז)	(ו)	(ה)	(ד)	(ג)	(ב)	(א)
ט	ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א
(יח)	(יז)	(יט)	(יט)	(יד)	(יג)	(יב)	(יא)	(י)
צ	פ	ע	ס	נ	מ	ל	כ	י
(יח)	(יז)	(יד)	(יב)	(יא)	(כ)	(כא)	(כ)	(ט)
ץ	ף	ו	ם	ך	ת	ש	ר	ק

לפ"ק חרס"ד סג

ווארשא

ברפוס ר' אפרים ביימליטער, פלאץ קראשינסקי № 6

СЕФЕРЪ ГОРАЛЪ ГОАСИРЮТЬ т. е. Десятичный жребій.

изд. М. Ш. Розенберга.

Типо-Лит. Ф. Баумиттера, Красная площадь № 6.

ВАРШАВА. 1904.

גורל העשיריות, Warsaw, 1904. Title page.

בעת-היא, זה קראקא יום ג' שבת דשנת ש"ת"ל לז"ק,
 לכבוד ירידו יקרו אהב נשי-היה הרה"כ אוצר בלום הכנס הספואר וכ" כ"ח
 סוה"ל יהודה יודל ראוענבערג שלי"א.

דנני בזה לסלואת רצון ב"ח נאעד הכסחתי לשלוח אליו העתקות סכתני יד רישום
 אשר כנצאם סבית עקר הקסרי ד"ק סיך הבירה, וירע ב"ח כי לא כן נאעד
 דתיי, כי העתקתם קשה כאר יתן לי הבתיים ככנס בלו סווקן, וכעת שולח אני
 לבית העתק קונטרס טרל העשיריות המיוחס לרב צסח בר סר רב אחאי נאון ז"ל.
 והא כתב יד סבן הנאון הוח שלא גרמס עד סעולס, וגם שולח אני לבית קונטרס
 עקרו האטונה לרג"איים גמא טעב בלשן ערבית ולא נדע לי סחכו, וגם שולח
 אני לבית קונטרס ציווי עמידת העשר ספירוח סן הדי פרצומים המיוחס לרה"ם
 פאפראש זצוק"ל, וכערך חודש ימים עברתי בהעמקת קונטרס גורל העשיריות, והתיבות
 שאינן נשלמות הן אשר נשששו סעם ולא רציתי לסבך עלי רק הבתיים לפני כ"ח
 שזוכנן ישליסן:

באת ירידו המקירו והדו"ש חסיר בלה"ו וזים שארמסביין

רשום בזה איזה שאלות שסותר לשאל עליהן כגורל לדעת הנאון בעל ספר הבחלות הוח,
 וכפי שהכבר ברור הלכה שבסוף הספר, שסותר לשאל רק בדרך שאלת עצה
 בענינים הנלוים כמעשה האיש וכבחירתו, והסעיין כסבוא הספר ובדבר הלכת שבסוף
 הספר יבין הטב איזה שאלה שסותר לשאל בגורל:

- א) האקנה הבית חזה או הסחורה הזאת (ספ"ס).
- ב) האסבר דבר הוח או הסחורה הזאת.
- ג) האסתר סחורה זו או האעשה לי ססתר הוח.
- ד) הסוב לי להשחוק עם האיש הוח (ספ"ס).
- ה) האסקור כסמי לאיש (פ"ב) או האלוה לו.
- ו) האעשה לאיש (ספ"ס) לאסטרומס בבית.
- ז) האסע לעיר הוואת או האלך בדרך הגה.
- ח) האשב או האדור בעיר הוואת האצליח שם.
- ט) האשנה דירתי זאת לרור כדירח אמת.
- י) האסבר לי בית הוח לדירה.
- יא) האטבר לי עבר הוח הנקרא (ספ"ס).
- יב) האדע כדה וח תביב (או סין אתר סברעתי לונע) .
- יג) האלך ללכוד אצל הרב (ספ"ס).
- יד) האלך להתרמאות אל הרומא הוח הנקרא (...).
- טו) האשכע לדברי (פ"ס) הרומא.
- טז) האקה לי אסה הוואת (ספ"ס) לאשה האצליח עסח.
- יז) האעכה הנשואין שלי (או של פלוני בני או בתי) בתודש (פלונט).
- יח) האגרס את אשרי הוואת (ספ"ס).
- יט) האבקש סן האיש (ספ"ס) אח סבנקסתי האצליח בוח.
- כ) הסוב לי להתאהר עם האיש (ספ"ס).

—בגאסו אסו אסו אסו—

חכמת מהר"ל מפראג

דתנו הקדושה יציל בוכוח נעים משיב נפש, ופיות
הכמרים סותם המשליכים מאמרי הז"ל ברפש. במוב
מעם ודעת קדושים בהוכחות מוקקות שבעתים, עומה
אור תורה ונר התלמוד יפיץ קרנים, ראו חכמי הגוים
חשובותיו מאד יקרות, וכלם הודו כי בכתר חכמה הן
מעזברות. שפתי חכם יודע דעת עליון תמופנה דבש
ושמן זית, מהור ומהר כרם ה' צבאות מכל שמיר ושית.
והוא מראה לדעת כי חכמי התלמוד היו כמלאכי רקיע,
ראשם עליהם ככרמל השמימה הגיע. שמות הקדושים
עמדו לו לברוא הגולם, להסיר העלילה מעם עולם.
אסור השגת גבול ידוע.

בהוצאות אברהם פשעמיאר אווער לאדו, נאוואמיטסקא 26

פיעמרקוב

י ברפוס הנגיד מ"ה שלמה בעל באבאווסקי נ"י.

שנת תרע"א לס"ק

ХОХМАСЬ МАРАЛЪ

Соп. Б. Туршъ.

Типографія Ш. Велхатовскаго въ Петроковѣ.

1911 г.

חכמת מהר"ל, Piotrkow, 1911. Title page of the Hebrew edition.

חכמת מהר"ל

די וואונדערליכע השו"ת וואס דער העללנער

מהר"ל מפראג זי"ע

האט געשריבן דעם קארינאל יאָהן סאלוועסער, אויף
די נלחמים הארבע זאלות אויף די שווערע סאטרים אין
הלמוד בבלי, אויף זיין תשובה וועגן

דעם גולם.

אין דעם ספר זעהט מען די נויטיק חכמה פון די הילגע
תנאים, און די געסליכע אוצרות וואס זי וואָסן ענדערט
אין די תורה, נביאים און פתובים.

נאלרוק שטרענג אַערב אַטען.

ברוצאות אברהם פשעמיאראווער לאדו, נאוואסיעסקא 26

פיעטרקוב

ברפוס הנגיד ס"ה שלמה בעלכאטאווסקי ז"ל

שנת תרע"א לפ"ק

חכמת מהר"ל, Piotrkow, 1911. Title page of the Yiddish edition.

פאררעדע

דאס איז בעוונסט אז ווי דער הייליגער מהר"ל האט געזעהן אז
 די קריסטליכע גוים נעמען צו די פאלשע בלבוים וואס די שונאי
 ישראל טראכטען אים אויף די אידישע אמונה און אויף דעם כלל
 ישראל, און זי דערלאנגען דאס דעם קדושר דודא'לף אלס פלוסונג
 געזעהן אומצוברענגען אוםשולדיגע אידישע נפשות, האט דער צדיק
 געשריבען צום גרעסטען קארדינאל יארן סאלוועסטער פון פראג און
 איהם געבעטען מיט היסען מרערען אז ער וויל מיט איהם האבען א
 ערנסטען זכוח איבער די אידישע אמונה און איינמיטען מיט רייזענדיג
 מאכען אז די אלע בלבוים האבען אונזער זיך קיין מינדעסטען בארען
 גיט, און זייע אידישע ברידער זענען ווירקליך ריין פון יעדען שמוץ.
 דער פרויע איז געווען אזוי הייס געשריבען אז דער קארדינאל האט איהם
 גיט געקאנט ענטוואנען. און האט איהם צוויק געשריבען, אז ער איז
 פארברייט צו האבען מיט איהם אונז זכוח, און י. דער מהר"ל איז
 דערנאנגען אז דער קארדינאל האט פגעשעלט צו דעם זכוח דרייהנדערט
 גוים, האט ער איהם געשריבען אז זיין שוואכער קערפער ערלויבט
 איהם נישט צו האבען א זכוח מיט אזי פילע מענשען, נאר זיין עצה
 איז, אז דער זכוח זאל דויערען דרייסיג טעג, יעדען טאג וואלען צעהן
 גרויס געבען דעם קארדינאל זייערע שאלות אייפגעשריבען אויפן פאפער,
 און ער וועט אויף זי געבען געשריבען השוכות, די עצה האט דעם
 קארדינאל זעהן שטען געפאלען, און האט אויף דעם איינגעזעהן גיט, און
 סיי געבען דא איבער פילע פון די איינערסאמען פאלות און השוכות
 וואס זענען נאך געבליבען אין די גרויסע מעזער ביבלאמען, און זענען
 דורך פילע פראסקעניע ערלייבט געווארען איבערצוגעגען פאר די זעלס.

עוד איזה מליץ ע"ד בקורת הנאון יעבץ בקרימת הזר

הן ראיתי כי טוב לתוכיר כאן מה שמוכא כמפר צוד ד'כ"ש אשר ראיתינו בעיר לעז, פולת, בבית הספרש של בית הכנסת הגדול, ותוא ספר ישן בלוי מעט מזוקן ונח השער איגנו בשלמות והמר שם בעל המחבר. אבל ניכר שבעל מחברו ה"י הלמיד הנאון יעבץ, כי נמצא שם איזה שרית קצרות מאת הלמיד יעבץ, ומסגנת הלשון נראת ברור שכתבם לחלמידו. גם איזה מכתבים מהנאון יעבץ נמצא שם. ומכתב התשיעי שכמוה המפר הנ"ל נמצא כעוב באמצע המכתב בזה הלשון:

ומה שהתקעמתי עלי כדכרו תמל שאני מסיל שם בקרשים בנות שחפלתני ספק כתיכור ספר הזחר כי תוא מחברו האמיתי. תרע יקירי שהייתי מזכרח לזת, הלא אמתה ידעת כזלחסי מלחמת מצוה נגר טמיית השקר צ"צ שר"י והלמידו ומשרתיו קשר של רשעים. ואחרי חכוינו נרע ישרי נביא השקר של

המגלה פנים בתורה שלא כהלכת חשיץ ביריעות סאמרים מקופעים כן ספר הזחר להביא ראיות כזוכות סתם על משיחות רבו המטא ועי"ו תעז אחריי הרבה קהלות מישראל. לכן אמרתי כתוב עת לעשות וגו'. ובהה השפלתני מעט חשיבות ספר הזחר. תבערז אשר ללהב יצאח תשקע האשו בבתי ישראל הגבדלים מן המועים והתועים. ותצא ותאכל את המושל המקשיב על דבר שקר ואת כל משרתיו הרשעים. ומפר הזחר ישאר קיים לנצח בקדושתו. ודברי הבקרת שלי אל יעשו עליו רשעם גדול אלא כמו ריקקח בלב ים". עכ"ל.

דברים האלה אין צריכים פירושים וכיארורים ודי בזה למכין לסתום פיות הרוצים לתחנק ותוליו עצמם באילן הגדול.

דברי המחבר.

